

Kasvatushistorioitsijoiden elämänhistorioita

Marjo Vuorikoski

Koulu ja menneisyys XLVII 2009. Miten minusta tuli kasvatuksen historian tohtori? Helsinki: Suomen Kouluhistoriallinen Seura. 274 s.

Tohtoreiden polut ovat alkaneet päästä julkisuuteen ja henkilökohtaisuuden verhot alkavat viimein raottua. Voisi puhua jopa tohtorikirjojen tulvasta, sillä aiheesta on julkaistu paitsi tutkimuksia myös elämäkertojen kokoelmia, muun muassa *Miten meistä tuli historian tohtoreita?* (1998) ja *Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita?* (2003). Kasvatustieteessä on alettu tarkastella väitöskirjaprosesseja paitsi väittelijöiden myös ohjaajien näkökulmasta (esim. Nummenmaa ym. 2008, Määttä 2009). Aiemmin saattoi vain väitöskirjojen esipuheista saada osviittaa, millaisia tuskan ja ilon kyöneleitä väittelijä on taipaleellaan vuodattanut ja ketkä ovat matkantekoa tukeneet.

Pitkään visusti vaiettua yksityisyyttä yliopistomaailmassa on murtanut postmodernismin kytkeytyvä narratiivinen käänne, joka on johtanut kiinnostuksen yksilöihin, prosesseihin ja kokemuksiin. Konkreettisesti tohtoreiden elämäkertojen kokoamista kansien väliin on vauhdittanut Tieteellisten Seurain Valtuuskunta, joka vuonna 2007 esitti huolensa siitä, miten vähän meillä on säilynyttä tietoa merkittävistä tieteenharjoittajista. Tällä teoksella Suomen Kouluhistoriallinen Seura vastaa kutsuun noudattaen näin historioitsijoiden ja oikeustieteilijöiden esimerkkiä julkaisemalla kasvatushistoriasta väitelleiden kertomukset väitöskirjaprosesseistaan ja sen jälkeisistä urapoluistaan.

Tartuin kiinnostuksella kirjaan, sillä olen itsekin koonnut kasvatustieteen tohtoreilta elämäkerrallisia tekstejä. Kirjan lukemisen rinnalla oli itselläni käynnissä elämäkertojen analysointi, jossa – kirjoittajien tehtävänannon tapaan – selvittelin eri ikäisten tohtoreiden ja tohtoriopiskelijoiden kokemuksia ja erityisesti yhteiskuntaluokan, sukupuolen ja iän merkitystä tohtoroitumisessa ja sitä seuranneilla urapoluilla. Näin oma tutkimustehtäväni ohjasi minua lukemaan kasvatushistorioitsijoiden elämäkerrallisia tekstejä tietynlaisista näkökulmista. Kertomusten lukeminen oli erittäin kiinnostavaa senkin vuoksi, että ne tarjoavat peilin tarkastella omaa väitöskirjaprosessiani 1990-luvulla. Vaikka tiedän, että tutkijan henkilökohtaisen elämän piilottamisen taustana on tieteen objektiivisuuden ja neutraaliuden ihanne, ihmettelen tai pikemminkin suren, ettei yksityisyyden verhoja ole raotettu jo aiemmin, sillä muiden kokemuksista lukeminen voi auttaa omien väitöstensä kanssa kamppailevia.

Miten minusta tuli kasvatuksen historian tohtori? koostuu 28 väittelijän melko lyhyistä elämäkerroista. Esipuhe on niukka sisältäen ainoastaan kuvauksen, miksi ja miten seura päätyi kokoamaan kirjan. Seura on saanut hyvin väkensä liikkeelle, sillä seurassa on jäseniä 67, joten kirjoittajaksi on ryhtynyt heistä liki puolet. Kirjoittajien joukkoon kuuluu tohtoreita eri ikäpolvista ja eri puolilta maata. Kirjoittajien enemmistö on miehiä (21), naisia on neljäsos (7). Ainakin tämän perusteella kasvatuksen historia profiloituu hyvin miehiseksi alueeksi naisvaltaisen kasvatustieteen kentässä. Suuri osa kirjoittajakaartiin valikoituneista kuuluu varttuneisiin ikäryhmiin. Nuorin kirjoittaja on syntynyt 1968. Tästä syystä lukija voi orientoitua siihen, että kirjoittajien jatko-opintojen aikaan yliopisto ja sen ”tohtorituo-

tanto” olivat kovin erilaisia kuin nyky-yliopistossa, jossa vuosittain valmistuu 1600 tohtoria ja jatko-opiskelijoitakin on yli 20 000. Myös akateemiseen maailmaan työllistymismahdollisuudet ovat yliopistolaitoksen massoitumisen myötä muuttuneet. Esimerkiksi kasvatustieteen professorin virkoja oli vuonna 1965 yksitoista, kymmenen vuotta myöhemmin 63 ja 1995 jo peräti 115 (Rinne 1998).

Tohtorien elämäkertoissa kannattaa seurata henkilökohtaisia kokemuksia: mikä on innostanut tohtorin tielle, mitä tohtoroitumisella on saavutettu ja etenkin, millaisia selviämiskamppailuja väitöskirjaprosessiin ja akateemisen uran rakentamiseen on liittynyt. Jatko-opintojen yhteiskunnallinen konteksti on muuttunut. Sosiaalinen tausta ei enää 1960-luvulta lähtien ole aiempien vuosikymmenten tapaan rajoittanut akateemisia opintomahdollisuuksia. Kun esimerkiksi 1930-luvulla syntynyt kirjoittaa, että ”olin perheeni ensimmäinen ylioppilas” tai 1960-luvulla väitellyt ”olin perheeni ensimmäinen akateeminen”, se tarkoittaa kovin erilaista tilannetta kuin tänä päivänä. Kun varttuneiden ikäpolvien mieskirjoittajat kertovat menestyksekkäästä urastaan, kannattaa muistaa tilastoja väittelijöiden sukupuolijaoista. Vaikka nykyisin kasvatustieteen professoreista on naisia noin puolet (KOTA 2009), kasvatustieteen ensimmäisen naisprofessori Inkeri Vikainen valittiin virkaansa vasta 1959 ja 1980-luvun alussa professoreista oli naisia kuusi prosenttia. Sen sijaan vielä nykyisinkin nuorena väittelemisen voi ennakoida pohjustavan hyvin professuuriin pääytymistä.

Kirjoittajien tohtoroitumisprosessit ovat monenlaisia. Jotkut ovat olleet akateemisella uralla nuoresta opiskelijasta lähtien. Monille taas on kertynyt vuosien kokemus kasvatustieteen tehtävistä, jotka ovat virittäneet tutkimaan käytännön työhön liittyviä solmukohtia. Muutamat ovat ryhtyneet väitöskirjan tekijöiksi vasta eläkkeelle siirryttyään. Useiden kokemuksia leimaa oman tutkimusalueen hakeminen historian ja kasvatustieteen tai muiden tieteenalojen välimaastoissa. Kertomuksia jatko-opintoihin lähtemisestä yhdistää se, että joku nimeltä mainittu henkilö on kannustanut tutkijan tielle. Teksteissä vilisee myös tunnettujen suomalaisten tutkijoiden ja merkkihenkilöiden nimiä. Rohkaisu on ollut työmahdollisuuksien tarjoamista tai se on muutoin jäänyt mieleen merkittävänä käännekohtana.

Tutkimustyön ohjauksesta puhutaan monella tavoin. Etenkin varttuneimpien ikäryhmään kuuluvat kertovat, että väitöskirjantekijältä odotettiin itsenäistä työskentelyä eikä erityisesti organisoitua ohjausta voinut edes odottaa. Koska väitöskirjan tekijät olivat vielä harvassa, alan professorit näyttivät olevan tohtoroituvista hyvin tietoisia ja ohjausta ja kommentteja työhön saatiin monelta suunnalta. On kiinnostavaa, että teksteissä tuodaan esiin vaikeitakin kokemuksia: ovat siis tohtorikokelaat ennenkin joutuneet professoreiden pomoteltaviksi. Menneiden vuosikymmenten merkittävä vaikuttaja professori Matti Koskeniemi mainitaan useammassakin kertomuksessa. Väitöskirjan tekijän piti käyttää huomattava osa energiastaan Koskeniemen liikavarpaiden varomiseen tai mielijohteiden seuraamiseen.

Jatko-opinnot eri vuosikymmenillä poikkeavat toisistaan ainakin siinä, että jo 1990-luvulla jatkokoulutusseminaareissa istui paljon väkeä. Tosin kaikki eivät vakavissaan tähdänneet väitöskirjaan ja keskeyttivät seminaarin saatuaan suunnitelmastaan kriittisen palautteen.

Vuonna 1997 väitelleen Risto Iksen eloisa kuvaus tutkimusprosesseistaan kuvastaa, että tutkimuskentän olivat 2000-luvulla vallanneet erilaiset tutkimusprojektit. Nuoremman polven väittelijöiden kertomuksista kuvastuu niinikään se, että laitosten alkaessa saada määrärahoja tuotettujen väitösten perusteella, ohjaajat halusivat saada väitöksiä omien yksiköidensä tuloksellisuutta kohentamaan.

Eri tohtoripolvien kokemuksiin kuuluu tutkimuksen työskentelyolojen ja rahoituksen

ongelmat. Harvalla näyttää olleen – etenkin väitöskirjatyönsä alkuvaiheessa – mahdollisuutta keskittyä tutkimiseen. Työskentely on useilla tapahtunut päivätyön ohessa, apuraha-kausilla, palkattomilla virkavapailla tai erilaisia viransijaisuuksia yliopistossa hoitaen. Arkistot ovat tulleet monelle tutuiksi ulkomaita myöten. Ponnistelu on vinyt perheeltä yhteistä aikaa ja joskus kotikin on täytynyt tutkimus- ja arkistomateriaaleista.

Mitä hyötyä tohtorin tutkinnosta on ollut? Kertomuksista kuvastuu voimakas kiinnostus ja sitoutuminen itse tutkimusaiheeseen. Uratavoitteista puhutaan aika vähän, ainakaan suoraan. Kun tohtoroituminen oli vielä harvinaista, sillä oli itseisarvonsa ja sitä arvostettiin ympäristössä näkyvin huomionosoituksin. Näyttäisi siltä, että ainakin väittelyillä on ollut huomattava merkitys akateemisen uran rakentamiseen. Nykyisen tohtoritulvan aikana toistellaan nuorena väittelyn merkitystä, mikäli mieli professoriksi – ja sitä näyttää yhä useammin edellyttävän muutkin yliopiston vakituiset tehtävät. Nuorena väittelemisellä on toki ennenkin ollut yhteys professuurin saamiseen (ks. Rinne 1998). Esimerkiksi 33-vuotiaana väitellyt Martti Kuikka korostaa nuorta väittelyikänsä. Hänen uransa johtikin pian väittelyn jälkeen apulaisprofessoriksi ja myöhemmin Helsingin yliopiston kasvatushistorian professoriksi.

Kirjoittajista viisi miestä on yltänyt professoriksi. Tavallisempaa on ollut päätyä joko yliopiston opetus- tai tutkimustehtäviin tai akateemisen maailman ulkopuolelle. Useiden 50 ikävuoden paikkeilla väitteleiden teksteistä käy ilmi, ettei yliopiston virkaa ole edes tavoiteltu eikä sen katsottu olleen omien mahdollisuuksien ulottuvillakaan. Erilaista kirjoittamista on jatkettu myös yliopiston ulkopuolisissa tehtävissä. Monet ovat jo eläkkeellä ja kertovat kirjoittamisen ja tutkimustöiden jatkuneen eläköitymisen jälkeenkin. Jotkut ovat siinä vaiheessa siirtäneet muun elämän tietoisesti etusijalle ja joiltakin kirjoittaminen on hyvistä aikeista huolimatta jäänyt.

Kertomuksista välittyy vahvana menneiden vuosikymmenten eetos tutkijan työstä, ajasta jolloin väitöstutkimusta saattoi tehdä elämäntyönään. Nykyisen ideaalin mukaan väitöskirja pitäisi tehdä ”alle kolmekymmppisenä” ja elämäntehtävän sijaan se on vain siirtymisriitti oikeaksi tutkijaksi. Jos menneinä vuosikymmeninä ei tohtorin persoonalla katsottu olevan merkitystä, nykyisen tohtoritulvan aikana näin ei voi sanoa. Tohtorin pitää olla ”yrittäjäsubjekti” saadakseen tutkimusrahoitusta jakavat vakuuttuneiksi omien hankkeidensa hyödyllisyydestä. Tutkijat tarvitsevat karismaa ja ihmissuhdetaitoja, jotta saavat tutkimusryhmät toimimaan ja tuottamaan tulosta. Juhlapuheissa tutkimuksen tavoitteena pidetään vieläkin ”maailman parantamista”, vaikka käytännössä se tarkoittaa innovaatioita ja niiden kääntämistä rahaksi. Tästä näkökulmasta historiaan kaivautuminen ei nykyämenossa näyttäydä muodikkaana tutkimusalueena.

Kokoelma on runsauden sarvi. Lukeminen jättää hiukan sekavan olon, sillä kirjoitelmat eroavat mitaltaan, sisällöltään ja tyyliltään. Kiinnostavinta on lukea tarinoita, joissa väitösprosessi nivotaan henkilökohtaiseen elämänhistoriaan. Esimerkiksi Tuula Hyyrö kertoo vaatimattomista lähtökohdistaan ja lapsuusajan toiveestaan saada kotiin sisä-WC ja sähkövalot – tämä tavoite tuli reilusti ylitettyä. Vaikea sanoa, miten kertomuksia olisi voinut ryhmitellä lukemisen jäsentämiseksi. Aikajärjestykseen sijoittelukaan tuskin olisi tuonut selkeyttä, koska monien tohtoroitumisprosessi vaiheineen käsittää useita vuosikymmeniä.

Kirjallisuus

Halila, Heikki & Timonen, Pekka (toim.) 2003. Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita? Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

- Määttä, Kaarina (toim.) 2009. Väitöskirjan lumo. Tohtoriksi valmistuvien vaiheet sekä sen tuki ja ohjaus. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Nummenmaa, Raija, Pyhältö, Kirsti & Soini, Tiina 2008. Hyvä tohtori! Tohtorikoulutuksen rakenteita ja prosesseja. Tampere: Tampere University Press.
- Rinne, Risto 1998. Kasvatustieteen oppituolit ja niille istujat. *Kasvatus* 29 (1), 35–54.
- Tommila, Päiviö (toim.) 1998. Miten meistä tuli historian tohtoreita? Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

KT Marjo Vuorikoski työskentelee lehtorina Tampereen yliopiston Kasvatustieteen laitoksella.